

ljudsko dostojanstvo u pravu

Gender i pravo

v.ass.dr. Damir Banović

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- Status koji ljudsko dostojanstvo zauzima u savremenim pravnim dokumentima nedvosmisleno svjedoči o značaju koji se u današnje vrijeme pridaje ovoj ideji.
- Ljudsko dostojanstvo prisutno je u velikom broju savremenih ustava, međunarodnih deklaracija i konvencija, a u mnogim od njih pripisuje mu se posebna važnost.
- Iako pojam ljudskog dostojanstva u pravnim dokumentima ima prominentan značaj, izgleda da je mnogo manje jasno šta pravno-dogmatski (ali i filozofski) obuhvata dostojanstvo čovjeka i što valja pod njim podrazumijevati: Tu je već nelagoda zato što se danas može pozvati na uzvišeni pojam za sve i svašta, što je on, tako reći, postao pravni i politički sitni novac

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- Postane li pitanjem krši li se nošenje službene odjeće ili vođenje knjige vožnje čovjekovo dostojanstvo, onda je to znak da se taj pojam i zloupotrebljava i počinje oštećivati inflacijskom upotrebom
- Preambule kao bit nekog ustava dodjeljuju svome pozivanju na *ljudsko dostojanstvo* kao "ishodištu" ustava poseban rang, odnosno kao primaran odgojni cilj
- Ustav koji "polazi" od ljudskog dostojanstva i njegove zaštite mora se pobrinuti da se to ljudsko dostojanstvo stvarno vidi kao odgojni cilj - od škola do zakonskoga opisa radiotelevizijskog naloga - pa i tamo gdje ljudsko dostojanstvo tekstovno nije formulisano kao odgojni cilj

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- u prvoj alineji Preambule Ustava Bosne i Hercegovine utvrđuju se tri kamena temeljca za Bosnu i Hercegovinu nakon donošenja novog ustavnog akta 1995. godine, a to su: *poštivanje ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti* kao osnovne i centralne ustavne vrijednosti
- Samim tim država nije sama sebi svrha, već dobija opravdanje svog postojanja u zaštiti navedenih najvećih pravnih dobara

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- Uprkos činjenici da je pojam ljudskog dostojanstva relativan jer zavisi od svjetonazora, od pomoći može biti uzimanje u obzir postojećih pokušaja da se definiše pojam ljudskog dostojanstva u drugim državama iste ili slične kulture
- U tom smislu korisno je osvrnuti se na odluku Saveznog ustavnog suda Njemačke koji je poništio *Zakon o sigurnosti vazdušnog saobraćaja* 2006. godine kojeg je usvojio Bundestag a koji je omogućavao oružanim snagama da sruše putnički avion u situaciji u kojoj bi ovaj bio pretvoren u bombu, kako bi se zaštitio nedefiniran broj osoba na zemlji. Prema mišljenju suda, bilo bi neustavno ubijanje putnika od državnih organa. Obaveza države prema članu 2, stav 2 njemačkog Ustava je da zaštiti živote potencijalnih žrtava nekog terorističkog napada mora ustuknuti pred obavezom države da poštuje ljudsko dostojanstvo putnika u avonu: *Ako država bude jednostrano raspolagala njihovim životima, (...) putnicima u avionu će biti osporeno pravo koje pripada čovjeku u ime njega samog*

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- Povelja o osnovnim pravima Evropske unije u svom prvom poglavlju (*Dostojanstvo čovjeka*), ljudsko dostojanstvo stavlja na sam vrh kataloga ljudskih prava te u članu 1 navodi:
Ljudsko dostojanstvo je neotuđivo. Ono se mora poštovati i štiti
- U pojašnjenju uz Povelju o obavezi poštivanja ljudskog dostojanstva navodi se da to nije samo osnovno pravo već je istovremeno i fundament osnovnih prava
- Nijedno od utvrđenih prava u Povelji se ne može koristiti na način da se povrijedi dostojanstvo druge osobe te se u tom smislu dostojanstvo ljudskog bića smatra za samu bit Povelje

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- U dostojanstvo čovjeka ubraja se i samoodređenje, pošto je čovjek, prema ustavu, sam sebi svrha i posjeduje vlastite vrijednosti koje opet pretpostavlja da postoji sloboda čovjeka da sam odlučuje o sebi i o svom životu.
- Düringova formula ili takozvana **objekt formula**
- Ključno mjesto Düringove interpretacije stava o dostojanstvu je takozvana *objekt - formula: Ljudsko dostojanstvo se povređuje kada se konkretan čovjek unizi do objekta, pukog sredstva, zamjenljive veličine*
- Slična je i pozicija Kantove praktične filozofije kod koga je je najviši moralni zakon ljudskog dostojanstva djelovanja jeste obaveza da se postupa tako da se čovječnost nikada ne tretira samo kao sredstvo nego uvijek kao svrha: *Postupaj tako da čoveštvo u svojoj ličnosti kao i u ličnosti svakog drugo čovjeka, uvijek upotrebljavaš u isto vrijeme kao svrhu, a nikada samo kao sredstvo.*

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- Do konkretizacije odnosa *objekat - formule*, odnosno do konkretizacije ljudskog dostojanstva, prema Düringu, najlakše je doći iz procesa povrede
- On razlikuje nekoliko osnovnih tipova povrede dostojanstva:
  1. eklatantne povrede dostojanstva, poput masovnih progona i genocida u kojima se čovjek unižava do stvari i životinje
  2. okrutne kazne
  3. podređivanje osobe predmetima i poricanje pravnog subjektiviteta ljudima, a pripisivanje objektima
  4. pretvaranje čovjeka u objekt državnog postupka (korištenje kemijskih i psihotehničkih sredstava zbog iznuđivanja "istine", uskraćivanje pravnog saslušanja)
  5. ugrožavanje intimne sfere bez koje nema ni osobe
  6. proces depersonalizacije
  7. određeni vidovi povrede časti
  8. život ispod elementarnih egzistencijalnih uvjeta koji čovjeku oduzimaju subjektivitet

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- U eklatantne povrede dostojanstva Düring prije svega ubraja mučenje, ropstvo, masovni progoni, genocid, ponižavanje, žigosanje, masovna ubojstva, prinudni rad, eksperimente na ljudima i uništenje egzistencije koja nije vrijedna života
- Slično Kantu, Düring smatra da je pravi orijentir vrijednosti čovjek po sebi, a ne konrektan čovjek

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- Prema tome, dostojanstvo treba pripisati i nerođenom i umrlom čovjeku.
- Oslanjajući se na tvrdnju da je *čovjek po sebi* nositelj dostojanstva, Düring izvodi zaključak da je dostojanstvo nešto što je prisutno a ne nešto što se stječe
- Prema tome, ono se pripisuje svakom čovjeku u bilo kojim okolnostima i bez obzira na nacionalne, rasne, rodne, vjerske, statusne, starosne ili neke druge razlike

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- Kontraargumenti:
  1. određenim postupanjima se ljudi unižavaju do nivoa životinje čime se implicira da su određena postupanja dozvoljena prema životinjama
  2. nemogućnost sastavljanja konačne liste postupanja kojima se narušava ljudsko dostojanstvo
  3. davanje dostojanstva i nerođenim čime se implicira zabrana abortusa i mogućnost prava izbora žene i sl ali i opasnosti pojedinih jednostranih definicija

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- *Neiscrpnost* situacija u kojima može doći do povrede ljudskog dostojanstva implicira i *neiscrpnost* pravnog reguliranja ljudskog dostojanstva. Ako se, u juridičkom smislu, ljudsko dostojanstvo ostvaruje kroz ljudska prava, time se i potencijalno povreda svakog ljudskog prava može povezati sa povredom ljudskog dostojanstva.

Ljudsko dostojanstvo u pravu

- Literatura:

1. Jürgen, Habermas, 2011. *Ogledi o ustavu Evrope* Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo
2. Franeta, Duška. 2011. Ljudsko dostojanstvo između pravnodogmatičnih i filozofskih zahtjeva. In *Filozofska istraživanja* 124: 825-842.
3. Kant, Imanuel, 1981. *Zasnivanje metafizike morala*. Beograd: BIGZ.
4. Ottimann, Henning. 1997. Dostojanstvo čovjeka. Pitanja o neupitno priznatome pojmu. In *Politička misao* 4: 31-44.
5. Häberle, Peter. 2006. Ljudsko dostojanstvo i pluralistička demokracija. In *Politička misao* 2: 3-41.